

АНАЛІЗ СТАНУ ДОСЛІДЖЕННЯ АКТИВІЗАЦІЇ ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТУДЕНТІВ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

Постановка проблеми. Деякі закономірності соціально-економічного, політичного та екологічного стану України створюють усі передумови для переходу на нову освітню парадигму, яка передбачає особистісно-орієнтований підхід у навчанні та на особистість у цілому [1].

Якість підготовки майбутніх спеціалістів залежить не лише від змісту освіти, методів і прийомів навчання, але й від характеру пізнавальної діяльності, який вдосконалюється шляхом постійного тренування.

Пріоритетними напрямками державної політики щодо розвитку освіти є: особистісна орієнтація вищої освіти, постійне підвищення якості освіти, оновлення її змісту та форм організації навчально-виховного процесу, впровадження освітніх інновацій та інформаційних технологій [1].

Отже, перед системою вищої освіти в цілому та викладачами зокрема постає потреба якісних змін у підготовці спеціалістів та виникає необхідність упроваджувати в навчальний процес такі форми, прийоми, методи і засоби навчання, які максимально інтенсифікують навчальний процес та сформують активну, творчу (креативну), свідому особистість.

У процесі підготовки інтелектуального потенціалу нації всі рішення суб'єктів освітньої діяльності мають бути направлені на вдосконалення методик активної групової роботи, які сприяють не тільки всебічному та гармонійному розвитку знань, способів діяльності, творчих здібностей, аналізу й узагальненню дійсності та як наслідок прогнозуванню подальшого розвитку свого життя, а, перш за все, конструюванню перспектив цього розвитку, які знайдуть своє відображення в їхній подальшій професійній діяльності.

В умовах соціально-економічних змін у суспільстві та зростання конкуренції на ринку праці нові методики стають досить вузькими для виконання поставлених завдань. Від того, яких фахівців ми готуємо сьогодні, залежить інтелектуальний та духовний потенціал нації в майбутньому. Зважаючи на це, метою вищої освіти є формування творчої особистості, здатної сприймати все нове і потім продовжувати цей творчий процес. Із метою повного та глибокого оволодіння матеріалом навчальних дисциплін необхідно постійно вдосконалювати навички пізнавальної діяльності студентів, формувати якості дослідника, підвищувати ефективність навчання та активізувати пізнавальну діяльність студентів.

Досвід, описаний відомими педагогами та багатолітня практика підготовки спеціалістів, ще раз переконує нас у тому, що навчальна діяльність студентів, її структура, методика її організації в цілісному дидактичному процесі відносяться до центральних проблем дидактики та педагогіки у вищих навчальних закладах освіти.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проаналізовані нами літературні джерела та дисертаційні дослідження показують, що вдосконаленням навчального процесу у вищих навчальних закладах та питаннями активізації пізнавальної діяльності конкретно почали займатися ще в 70-х роках XIX ст.

Професіограма майбутнього спеціаліста насамперед залежить від шляхів активізації пізнавальної діяльності, які повинні впроваджуватись у ході вивчення навчальних

дисциплін. Сьогодні до основних завдань вищої освіти можна віднести перехід від масового валового навчання до посилення індивідуального підходу, розвитку творчих здібностей, способів діяльності молодих спеціалістів спираючись на їх самостійну і творчу роботу та впровадження в навчальний процес активних форм і методів навчання.

Саме тому сучасна дидактика вимагає від суб'єктів навчання не тільки зрозуміти, запам'ятати й відтворити отримані знання, але й, найголовніше, вміти ними оперувати, ефективно застосовувати в професійній діяльності і творчо розвивати впродовж усього життя.

Проте проблема використання в дидактичному процесі методів активізації навчально-пізнавальної діяльності студентів залишається недостатньо розкритою на рівні вищих навчальних закладів.

Детальний аналіз наукових та психолого-педагогічних джерел показує, що більшість відомих вчених і науковців присвятили свої дослідження вивченню загальних проблем активізації пізнавальної діяльності в умовах загальноосвітньої школи (П.С. Атаманчук, В.І. Лозова, Г.І. Щукіна, Т.І. Шамова та ін.) [2, 3, 4, 5]. Отже, постає нагальна потреба дослідження активізації пізнавальної діяльності студентів вищих навчальних закладів.

Постановка завдання. Проблема пошуку шляхів підвищення активізації пізнавальної діяльності студентів вищих навчальних закладів, їх готовності бути конкурентоспроможними на сьогоднішньому ринку праці досі носить актуальний характер у системі вищої освіти. Тому метою цієї статті є аналіз уже існуючих шляхів, форм і методів активізації пізнавальної діяльності студентів вищих навчальних закладів для впровадження в навчальний процес новітніх та дієвіших форм із метою трансформації (прирошення) професійних компетенцій фахівців ХХІ століття.

Виклад основного матеріалу. Перед викладачами вищих навчальних закладів все частіше постають питання: як поєднати обсяг матеріалу дисциплін із якісним навчанням, якого спеціаліста потрібно готувати сьогодні. Безумовно, спеціаліста який відповідатиме ряду критерій: перш за все, буде вміти обновляти, трансформувати свої знання в залежності від вимог та досягнень часу; по друге, знаходити необхідну інформацію, використовуючи сучасні інформаційні технології, систематизувати та аналізувати їх; постійно займатися самоосвітою, по-третє, бути комунікабельним та вміти працювати в колективі. Педагоги перебувають у постійних пошуках форм і методів навчання, які б давали найвищий коефіцієнт засвоєння студентами навчального матеріалу, щоб студент оволодів знаннями, виробив способи діяльності, здобув соціальну та професійну компетентність.

З метою досягнення низки зазначених критеріїв необхідно активізувати пізнавальну діяльність студентів, використовуючи різні шляхи, форми та методи навчання. До основних чинників активізації навчального процесу відносять індивідуальний та диференційований підходи, розвиток творчої особистості студента за рахунок використання в навчальному процесі мультимедійних технологій та комп'ютерної техніки, прикладних програм, засобів моделювання, наочних елементів, постановки проблемних питань, відтворення виробничих ситуацій та презентації висновків, демонстраційного експерименту, постійної індивідуальної роботи з новою літературою, дискусій у ході занять, а також упровадження інтерактивних елементів дослідницької діяльності в навчальний процес.

Аналізуючи проблему активізації пізнавальної діяльності на основі педагогічної літератури та наукових джерел, бачимо, що вона розглянута видатними вченими з позицій різних концепцій. Виділимо основні напрями досліджень з активізації пізнавальної активності студентів:

- пошукам шляхів покращення навчального процесу та підвищення пізнавальної активності студентів присвятили свої дослідження відомі вчені-педагоги: В.І. Лозова, Г.І. Щукіна, Т.І. Шамова, І.А. Зязюн, А.Г. Лузан, О. М. Пехота, А. З. Кіктенко, О.М. Любарська, В.Д. Мороз, В.П. Безпалько, Ю.Г. Татур [3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10];

- дослідженням педагогічної системи та педагогічного процесу вищого навчального закладу присвячені праці науковців (Я.А. Каменський, В.А. Сухомлинський, С.У. Гончаренко, Ю.К. Бабанський, М.М. Поташник, О.Е. Коваленко, В.Д. Мороз, І.Ф. Прокопенко, В.І. Євдокімов, В.І. Бондар та ін.) [11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18];

- технологічні основи управління навчальною діяльністю студентів вищих закладів освіти розглядалися в працях видатних учених П.С. Атаманчука, О. М. Пехоти, І.В. Оленюка [2, 8, 19]. В.П. Безпалько, В.Д. Мороз, Т.А. Тернавська розглядають навчальну діяльність студентів як процес, яким можна управляти [10, 16, 20];

- проблеми управління в навчанні, як і будь-якій галузі людської діяльності, що тісно пов'язана з проблемою об'єктивізації контролю, розглядав В. Д. Мороз [21];

- вивченням ефективності використання різних засобів управління навчальною діяльністю займалися Ю.К. Бабанський, М.М. Поташник та ін. [14];

- залучення студентів до дослідницької та пізнавальної діяльності, а також керування нею описано в працях П.С. Атаманчука, С.У. Гончаренка та багатьох інших вчених-педагогів [2, 13].

Отже, пізнання і навчання – це єдиний процес, тому формування особистості визначається як навчально-пізнавальна діяльність. Таким чином, навчально-пізнавальна діяльність – свідомий процес отримання людиною нових знань, способів діяльності та творчих здібностей, в результаті якого здійснюється процес трансформації знань та «спеціалізації особистості».

До питання пізнавальної діяльності підходили з різних позицій. Значна кількість психолого-педагогічних досліджень присвячена проблемі формування пізнавального інтересу та пізнавальної активності, які є невід'ємними складовими компонентами пізнавальної діяльності [4, 7].

Відомий педагог К.Д. Ушинський у своїх працях розглядає процес пізнання як відображення у свідомості людини об'єктивно існуючого світу та ділить його на так звані стадії: почуттєву, розумову, розсудливу [22].

В основі пізнавального процесу лежить діалектична формула пізнання – активність як ставлення й взаємодія людини з навколишнім світом, який пізнається. Використання методів активізації сприяє впровадженню в дидактичний процес технології особистісно-орієнтованого навчання та забезпечує особистісну спрямованість кожного навчального закладу.

Активізація навчання – процес і результат стимулювання активності студентів, що реалізується шляхом застосування інноваційних методів, форм та засобів навчання, які забезпечують активну й самостійну теоретичну і практичну навчально-пізнавальну діяльність студентів [13].

У педагогічному словнику поняття «Активізація процесу навчання» – це удосконалення методів і організаційних форм навчально-пізнавальної роботи учнів, яке забезпечує активну й самостійну, теоретичну і практичну діяльність школярів у всіх ланках навчального процесу [13].

«Діяльність» – спосіб існування людини в світі, здатність її вносити в дійсність зміни.

Пізнання – це фундаментальна людська потреба і задоволення. Завдання освіти –

перетворити навчання в задоволення, у процес, що збагачує особистість.

Пізнавальна активність – це своєрідний інтелектуально-емоційний відгук на процес навчання, вміння самостійно думати, орієнтуватися в новій ситуації, знаходити свій підхід до рішення задач, бажання не тільки оволодіти знаннями, але знати шляхи їх здобування, креативний та дещо критичний підхід до висновків інших і, як наслідок, повна незалежність у своїх думках.

В працях Лозової В.І. активізація трактується як використання певних способів організації діяльності, які забезпечують формування активної особистості школяра [3].

Чітке визначення пізнавальної діяльності дає Г.І. Щукіна [4], розглядаючи її як особистісне утворення, що виражає інтелектуальний відгук на процес пізнання, живу участь, розумово-емоційну чутливість у пізнавальному процесі. Вона розглядає активізацію навчально-пізнавальної діяльності як «процес, спрямований на посилену, спільну навчально-пізнавальну діяльність учителя і учнів, на спонукання до її енергійного, цілеспрямованого здійснення, на подолання інерції, пасивних і стереотипних форм викладання й навчання.

Багато вчених активізацію пізнавальної діяльності учнів (студентів) розглядають як застосування вчителем спеціальних методичних засобів з метою стимулювання, приведення в діяльнісний стан інтелектуальних, моральних та фізичних сил учнів (студентів) для досягнення конкретної мети.

Т.І. Шамова стверджує, що активізація навчання це передусім організація дій учнів, спрямована на усвідомлення і вирішення конкретних навчальних проблем [5].

Таким чином, доходимо висновку, що навчальний процес – це складна педагогічна система, кожний компонент якої спрямований на формування високопрофесійної особистості та розвиток її творчих здібностей. Активізація навчально-пізнавальної діяльності – це така організація пізнавального процесу, за якою навчальний матеріал стає предметом активних дій суб'єкта навчання.

Активні методи навчання це, перш за все, – методи, які спонукають студентів до активної розумової та практичної діяльності в процесі вивчення навчального матеріалу.

Активне навчання передбачає використання такої системи методів, яка направлена на подання викладачем готових знань, їх засвоєння та відтворення, а також на самостійну роботу в процесі активної пізнавальної діяльності студента. Особливістю активних методів є те, що в їх основі закладена мотивація до практичної і розумової діяльності, без якої немає руху вперед до оволодіння знаннями.

Методи активізації навчально-пізнавальної діяльності – сукупність прийомів і способів психолого-педагогічного впливу на студентів, що першою чергою спрямовані на розвиток у них творчого самостійного мислення, активізацію пізнавальної діяльності, формування творчих навичок та вмінь нестандартного розв'язання певних професійних проблем і вдосконалення навичок професійного спілкування [13, 18].

Окремі вчені, наприклад Ю.К. Бабанський, М.М. Поташник, цю групу методів визначають як активні методи навчання чи методи активного навчання [14].

Узагальнюючи відомі авторські підходи до означеної проблеми, ми можемо дійти висновку, що головною метою активізації є покращення якості навчально-виховного процесу за рахунок самостійності та активності студентів вищих навчальних закладів.

Процес підвищення активізації пізнавальної діяльності вимагають від нас, викладачів, різних шляхів, методів, засобів та форм навчання, які спонукають студентів до активності. Вони, в свою чергу, виконують такі функції: навчальну, освітню, пізнавальну,

організаційну, розвивальну, виховну (дидактика).

Висновки та перспективи подальших досліджень. Активізацію діяльності студентів необхідно здійснювати на початковому етапі навчання за допомогою сучасних педагогічних технологій і активних методів навчання.

Підвищенню активізації пізнавальної діяльності студентів сприяють методи активізації навчально-пізнавальної діяльності, які забезпечують тісний зв'язок теорії з практикою. Вони спрямовані на розвиток у студентів творчого, логічного та критичного самостійного мислення і здатності кваліфіковано розв'язувати професійні завдання, формування нестандартного стилю мислення, створення атмосфери співробітництва, розвиток навичок спілкування, презентації власних думок, ідей та отриманих результатів.

Таким чином, формування пізнавальної активності студентів вищих навчальних закладів потребує швидкої розробки і впровадження в навчально-виховний процес навчальних закладів України, форм і методів навчання з урахуванням сучасних вимог ринку праці.

Перспективним напрямом є створення моделі формування навчально-пізнавальної діяльності студентів та єдиного методологічного підходу до підготовки і розвитку особистісно-орієнтованих технологій в освіті.

Література

1. Закон України Про освіту / Освіта України. Нормативно-правові документи. – К.: Міленіум, 2001. – С. 11-38.
2. Атаманчук П.С. Теорія і методика управління пізнавальною діяльністю старшокласників у навчанні фізики: Автореф. дис. д-ра пед. наук: 13.00.02 / Нац. пед. універ. ім. М.П. Драгоманова. - К., 2000. - 40 с.
3. Лозова В.І. Цілісний підхід до формування пізнавальної активності школярів / Харк. держ. пед. ун-т ім. Г.С. Сковороди. – 2-е вид., вип., доп. – Харків: „ОВС”, 2000. – 164 с.
4. Шукина Г.И. Педагогические проблемы формирования познавательных интересов учащихся. – М.: Педагогика, 1988. – 203 с.
5. Шамова Т.И. Активизация учения школьников. - М.: Педагогика, 1982. – 208 с.
6. Зязюн І.А. Інтелектуально-творчий розвиток особистості в умовах неперервної освіти // Неперервна професійна освіта: проблеми, пошуки, перспективи: Монографія / За ред. І.А. Зязюна. – К.: ВПЮЛ, 2000. – С. 11-57.
7. Теорія і методика формування навчально-пізнавальної активності студентів / А.Г. Лузан; Нац. агр. ун-т. – К.: НАУ, 2004. - 271 с.
8. Освітні технології: Навч. - мет. Посібник / О.М. Пехота, А.З. Кіктенко, О.М. Любарська та ін.; За заг. ред. О.М. Пехоти. – К.: АСК., 2001. - 256 с.
9. Мороз В.Д. Активные методы обучения в техникуме. Х., 1987. - с.
10. Беспалько В.П., Татур Ю.Г. Системно-методическое обеспечение учебно-воспитательного процесса подготовки специалистов; Учеб.- метод. пособие. – М.: Высш. шк., 1989. -144 с.
11. Коменський Я.А. Избранные педагогические сочинения: В 2-х Т. Т.1. – М.: Педагогика, 1982. – 656 с.
12. Сухомлинский В.А. Сто советов учителю. - К.: Радянська школа, 1984. - 254 с.

13. Гончаренко С. Український педагогічний словник.- Київ: Либідь, 1997. - 376 с.
14. Бабанский Ю.К., Поташник М.М. Оптимизация педагогического процесса (В вопросах и ответах). - Изд. 2-е пер. и доп. - К.: Рад. школа, 1984. - 287 с.
15. Коваленко О.Е. Методичні основи технології навчання: Теоретично-методичний та практичний аспекти викладання дисциплін електроенергетичного циклу. – Х.: Основа, 1996. – 175 с.
16. Мороз В.Д. Зміст, форми і дидактичні принципи навчання в коледжі: Навчально-методичний посібник - Х.: «СІМ», 2009. - 76 с.
17. Педагогічні технології: Навч. посіб. / І.Ф. Прокопенко, В.І. Євдокімов; Акад. пед. наук України, Харк. нац. пед. ун-т. ім. Г.С. Сковороди. – Х.: Колегіум, 2005. - 223 с.
18. Бондар В.І. Дидактика. Либідь, 2005. - 264 с.
19. Оленюк І.В. Методичні основи управління навчально-пізнавальною діяльністю студентів вищих навчальних закладів I-II рівнів акредитації у процесі навчання фізики: Автореф. дис. к-та пед. наук: 13.00.02 / Нац. пед універ. ім. М.П. Драгоманова . - К., 2005. - 20 с.
20. Тернавська Т.А. Проблема активізації пізнавальної діяльності у студентів ВНЗ // Наукові записки. Том 59. Педагогічні, психологічні науки та соціальна робота. - 2006. - С. 36-42.
21. Мороз В.Д. Тестова форма контролю в навчально-виховному процесі коледжів і технікумів./ - Харків: ХМК, 1998. – 40 с.
22. К.Д. Ушинский. Труд в его психологическом и воспитательном значении // Избранные педагогические сочинения. – М, 1945. – С. 87-105.

Манькевич Т.В.

Аналіз стану дослідження активізації пізнавальної діяльності студентів вищих навчальних закладів

Стаття присвячена актуальній проблемі та шляхам підвищення активності пізнавальної діяльності студентів вищих навчальних закладів. У статті зроблено аналіз стану досліджень активізації пізнавальної діяльності студентів на основі проведеного огляду наукових праць, обґрунтована актуальність поставленої проблеми та визначені напрями і перспективи подальших досліджень.

Ключові слова: аналіз, пізнавальна діяльність, студент, активні методи навчання, вищі навчальні заклади, активізація, формування знань.

Манькевич Т.В.

Анализ состояния исследования активизации познавательной деятельности студентов высших учебных заведений

Статья посвящена актуальной проблеме и путям повышения активности познавательной деятельности студентов высших учебных заведений. В статье сделан анализ состояния исследований активизации познавательной деятельности студентов на основании проведенного анализа научных трудов, обоснована актуальность поставленной проблемы и определены направления и перспективы дальнейших исследований.

Ключевые слова: анализ, познавательная деятельность, студент, активные методы обучения, высшие учебные заведения, активизация, формирование знаний.

T. Mankevich

Analysing the State of Investigating a Cognitive Activity Activization of Higher Educational Institutions Students

The article deals with the urgent problem and ways of intensifying the cognitive activity of higher educational institutions students. On the basis of scientific works review, an analysis has been carried out of the state of investigating the students' cognitive activities activization, the urgency of the problem set has been founded, and directions and perspectives of the further research have been defined.

Key words: the analysis, cognitive activity, student, active methods of training, higher educational institutions, activities, knowledge formation.

Стаття надійшла до редакції 24.05.2008р.